

30th Latin Summer School

January 2023

Class 2 a

Tutors:

Mike Salter and John Coombs

ÆNIGMATA

Voce carens clamat, volitat nihilominus alis,
dente carens facie, mordet item strepitat. (ventus)

carens: *lacking* takes the ablative case.

Est sine cardinibus, sine tecto, clavibus arca:
thesaurus sed iam celatur et aureus intus. (ova)

cardo: *hinge*
arca: *box*
clavis: *key*

Quid tenet invisas radices, arbore maius,
altius, altius it, crescere non licitum? (mons)

maius: a neuter comparative adjective agreeing with 'quid' *greater than*
altius: comparative adverb, *deeper*
licitum = licitum est *it is allowed*

nec videar neque nemine sentiar audiar umquam,
post stellas iaceo, repleoque foramina semper,
advenio primum, sequor, et tum gaudia caedo. (tenebræ)

videar ... sentiar ... audiar 1st person singular present passive subjunctives. With 'nec .... neque' they mean *I may neither be ... nor ...*. Another 'neque' is understood between 'sentiar' and 'audiar'
repleo: *fill*
foramen: *hole*
caedo: *cut down/kill*

Omnia devorat id, florentia ubique per orbem;
cum chalybe et ferro morsis, tum saxa moluntur;
necantur reges, montes cæduntur et urbes. (tempus)

floreo: *flourish* 'florentia' is neuter accusative plural present participle
chalybs: *steel* 'chalybe et ferro morsis' is an ablative absolute; *steel and iron having been eaten*
cum ... tum: *both ... and*

METRE: Nos. 2, 4 and 5 are hexameters;

- - - | - - - | - - - | - - - | - - - | - - -
- - | - - - | - - - | - - - | - - - | - - -

Nos. 1 and 3 are elegaic couplets, which consist of a hexameter, as above, followed by a pentameter

- - - | - - - | - - - | - - - | - - - | - - -
- - | - - - | - - - | - - - | - - - | - - -

VICTORIS BAROCÆ DE LACERNELLĀ RUBRĀ
(*mutatis mutandis*)

Olim erat parva puella quæ in silvā habitabat. Mater puellam multum amabat, sed avia eam adeo amabat ut ei pulcherrimam lacernam rubram daret. Puella semper lacernam gerebat et post breve tempus Lacernella Rubra appellata est.

Quodam die mater cibo aviae parato, Lacernellam Rubram vocavit. “Fer, filia, hunc cibum ad domum aviae, timeo enim ne ea ægra sit.” Lacernella Rubra corbem cibi ferens ad domum aviae profecta est.

Avia in alio oppido habitabat et, ut eam visitaret, per silvam ambulandum erat Lacernellæ Rubræ. Mox, in aterrimā silvæ parte, magnus lupus Lacernellam Rubram vidit. Lupus esuriens puellam edere cupivit neque ausus est. “Multi lignatores in silvā sunt,” putat lupus, “et certe occidar ego si puellam oppugnavero. Ergo, dolo utar.” Puellam appropinquans rogavit “Quo, puella, cum corbe is?”

Lacernella Rubra numquam lupum viderat nec periculum recognovit. ‘Eo ad domum aviae ut ei cibum dem,’ lupo respondit.

Deinde lupus rogavit ubi avia habitaret, et Lacernella Rubra aviam in parvā domo ad flumen in vicino oppido habitare respondit. Lupus puellæ gratias egit et abiit. Lacernella Rubra iterum ambulare coepit. Lupus autem quam celerrime ad domum aviae cucurrit. Perveniens portam pulsavit, et avia rogavit quis adesset. “Tua neptis Lacernella Rubra adsum” ait lupus parvā voce, “tibi cibum tuli.” Cum avia portam aperuisset, lupus in cameram saliens aviam rapuit, et, eheu, eam voravit! Sedens post cenam, lupus pulsationem audivit.

“Quis adest?” rogavit lupus. ‘Neptis tua Lacernella rubra adsum,’ respondit vox. Vera Lacernella Rubra pervenerat. Lupus cubiculo aviae pervento vestibisque aviae sumptis dixit “Intra, neptis.” Lacernella Rubra vocem non recognovit, sed putans aviam faucibus ægram esse intravit.

“In cubiculo adsum, neptis, intra,” ait lupus. Lacernella Rubra in cubiculum intrans lupum vestes aviae gerentem vidit.

“En, tanti oculi tibi sunt, avia” clamavit Lacernella Rubra, ingentes oculos lupi videns.

“Ita, quo melius te videam, cara mea” respondit lupus.

“Et tantæ aures tibi sunt, avia”

“Quo melius te audiam, cara mea”

“Et tanti dentes tibi sunt, avia”

“Quo melius te vorem! Cara mea” clamavit lupus, e cubili saliens ut Lacernellam rubram raperet.

“Eheu, Me iuvā, iuvā!” clamavit Lacernella Rubra. Subito lignator, qui forte haud procul laborabat, clamore audito intravit. Lupum uno ictu securis necavit, Lacernellam Rubram servans. Paucis annis post, lignator Lacernellam Rubram in matrimonium duxit, et feliciter postea habitabant. Et illa est fabula Lacernellæ Rubræ.

Lacernella: **lacerna**, ‘cloak’, is the closest you will get to it in a classical Latin Dictionary.

mutatis mutandis: ablative absolute, lit. ‘the things that needed to be changed having been changed’. *mutatis* is a past participle ‘things that have been changed’. *mutandis* is a gerundive ‘things that need to be changed’ adeo...ut: ‘so much...that’

Quodam die: ablative showing time when, ‘on a certain day’.

cibo...parato: food having been prepared.

aviae: dative case, ‘for grandmother’.

timeo...ne ea ægra sit: **timeo** takes **ne**+subjunctive. **ea** refers to grandmother, ‘I fear that/lest she is sick’.

ut eam visitaret: literally ‘in order that she might visit her’

ambulandum erat Lacernellæ Rubræ: ‘it was necessary for LRRH to walk. **Ambulandum** is a gerundive. With a part of the verb **sum** it expresses necessity and takes the dative case. si...oppugnavero: future perfect tense in Latin, but use present ‘if I attack the girl’ in English.

dolo utar: *dolo* is ablative case after *utar*

Quo: where, in sense of ‘to what place, whither’.

ut...dem: literally ‘so that I may give her food’.

aviam...habitare: accusative+infinitive construction, ‘that grandmother lived in...’.

quam celerrime: ‘as quickly as possible’.

quis adesset: ‘who was there’ imperfect subjunctive, as it is a dependent clause after **rogavit**.

tuli: perfect tense of **fero** ‘carry’

Cum...aperuisset: 'when...had opened'.

cubiculo...pervento: ablative absolute, 'the bed having been reached'

vestibus...sumptis: ablative absolute 'clothes having been put on'

faucibus ægram: 'sick in the throat' **aviam ægram ... esse**, (acc. + inf. after *putans*) note that **faucibus** is plural.

Ita: used here as affirmative, 'yes'.

quo melius: 'all the better.' (literally 'by which the better')

clamore audito: ablative absolute 'a cry having been heard'

DE REGIBUS ROMANIS

19) De Romuli vitā factisque fabulæ multæ sunt: nihil pro certo habemus. Multis post annis Romani regem eligunt Numam Pompilium. (*Vellacott, p.212*)

Inclita iustitia religioque eā tempestate Numae Pompili erat. Curibus Sabinis habitabat, consultissimus vir, ut in illā quisquam esse aetate poterat, omnis divini atque humani iuris. (Livy I,18)

Is leges civitati dat, dies festas instituit, sacrificia diligenter curat. Ita di civitati Romanæ amici sunt, cives Romani et in pace et in bello deorum auxilium semper sperant. Et numerus et potestas civium Romanorum semper crescit.

20) Post eum rex proximus gente Latinā est, Tullus Hostilius nomine. Est eo tempore contentio inter duas urbes, Romam et Albam, de imperio gentis Latinæ. Tullus Albanos armis oppugnat et prælio vincit. Tum urbem Albam delet, et Albanorum reliqui postea Romam veniunt et ibi habitant.

21) Rex quartus Ancus Martius est. Romani et Etrusci (qui trans Tiberim habitant) non iam pugnant sed amici sunt. Mercatores Etrusci in urbe multi habitant. Ancus pontem in Tiberi flumine ædificat. Mercatorum magnus numerus per hunc pontem inter Etruriam ceteramque Italiam semper iter faciunt. Mox Roma urbs dives est. Portum quoque in ore tiberis Ancus ædificat: etiam hodie nomen loci Ostia est.

22) Interea mercatores Etrusci multi et divites Romæ habitant, et magnam inter cives potestatem habent. (*Vellacott p.213*)

Anco regnante Lucumo, vir impiger ac divitiis potens, Romam commigravit cupidine maxime ac spe magni honoris, cuius adipiscendi Tarquiniis - nam ibi quoque peregrinā stirpe oriundus erat - facultas non fuerat. (Livy I, 34)

Eum cives regem eligunt. Nomen ei Tarquinio est (nam id verbum Etruscum regem significat). Romani iis temporibus minus bello, magis negotiis se dedunt. Adhuc inter Romanos Etruscosque amicitia est.

23) Tarquini successor Servius Tullius urbem iam divitem magno et novo muro cingit et novis ædificiis ornat. Præterea et ordines militares et suffragia civium instituit. Cives omnes suffragia habent: nobiles tamen adhuc potestatem magnam habent, pauperes parvam. Roma iam civitas mercatorum et militum est: Et principes Etrusci multas urbes Latinas regunt. (*Vellacott, p. 213*)

Inde L. Tarquinius regnare coepit, cui Superbo cognomen facta indiderunt, quia socerum gener sepultura prohibuit, Romulum quoque insepultum perisse dictitans, primoresque patrum quos Servi rebus favisse credebat, interficit. (Livy I, 49)

24) Is magnum templum Iovi in monte Capitolino ædificat. Urbes Latinas multas sub imperio Romano tenet. Sed homo improbus est: præterea filium improbum habet. Rex filii scelera non coerces. Tandem cives arrogantiam patris, scelera filii, non ferunt: regem filiumque in exilium mittunt (*Vellacott, p 213*)

De...vitā factisque: *de* 'concerning', takes the ablative
civitati Romanæ: in dative case after *amici*

Inclita...erat: translate in this order; *Eā tempestate inclita erat iustitia religioque Numae Pompili.*

Curibus Sabinis: locative case, 'at Cures of the Sabines'

consultissimus...iuris: translate in this order *vir consultissimus omnis divini atque humani iuris,*

ut quisquam in illā aetate poterat esse.

consultissimus: superlative of *consultus* ‘learned’

omnis: genitive case with *divini...iuris* after *consultissimus*

ut: ‘insofar as’

civitati Romanæ: dative case after *amici*

Romæ: locative case ‘at Rome’

Anco regnante: ablative absolute ‘during the reign of Ancus’

divitiis potens: wealthy

Romam: ‘to Rome’ The accusative case showing movement towards even without a preposition.

cupidine...spe: ‘in the desire and hope of...’

cuius adipiscendi: *cuius* ‘of which’ refers to *magni honoris*. *Adipiscendi* ‘of obtaining’ is the gerund of *adipiscor*, genitive after *facultas*

Tarquiniis: locative case ‘At Tarquinii’

oriundus erat: ‘had been born’, from *orior*

Nomen ei Tarquinio: This is called **predicative dative**. ‘Tarquin was as a name to him’

facta: ‘deeds’, subject of *indiderunt* perfect of *indo* ‘give to’

Superbo: agrees with *cui*. Logically it should be in the accusative case like *cognomen*.

socerum..prohibuit: ‘as a son-in-law he denied the rites of burial to his father-in-law.’

Romulum...perisse: acc.+ inf. After *dictitans*, the present participle of *dictito* ‘exclaim’, ‘often saying’.
‘...that Romulus also had died without burial’

primoresque patrum: ‘the leading senators’

quos...favisse: acc.+ inf. after *credebat* ‘whom he believed to have favoured the government of Servius’
coercet: ‘controls’

MACROBIUS DE DEFINITIONE ANNI A C. CÆSARE RENOVATA

Sed postea C. Cæsar omnem hanc inconstantiam temporum, vagam adhuc et incertam, in ordinem statæ definitionis coegit, adnitente sibi M. Flavio scriba, qui scriptos dies singulos ita ad dictatorem retulit, ut et ordo eorum inveniri facillime posset et certus status perseveraret. ergo C. Caesar, exordium novae ordinationis initurus, dies omnes qui adhuc confusionem poterant facere consumpsit: eaque re factum est ut annus confusionis ultimus in quadringentos quadraginta tres dies protenderetur. post hoc, imitatus Ægyptios, solos divinarum rerum omnium conscios, ad numerum solis, qui diebus trecentis sexaginta quinque et quadrante cursum conficit, annum dirigere contendit. nam sicut lunaris annus mensis est, quia luna paulo minus quam mensem in zodiaci circumitione consumit, ita solis annus hoc dierum numero colligendus est quem peragit dum ad id signum se denuo vertit ex quo digressus est: unde annus vertens vocatur, et habetur magnus, cum lunæ annus brevis putetur. horum Virgilius utrumque complexus est:

Interea magnum sol circumvolvitur annum.

Ateius Capito annum a circuitu temporis putat dictum, quia veteres *an* pro *circum* ponere consuerunt, et *ambire* dicitur pro *circumire*. Iulius ergo Cæsar decem dies observationi veteri superadiecit, ut annum trecenti sexaginta quinque dies, quibus sol lustrat zodiacum, efficerent: et, ne quadrans deesset, statuit ut quarto quoque anno sacerdotes, qui curabant mensibus ac diebus, unum intercalarent diem, eo scilicet mense ac loco quo etiam apud veteres mensis intercalabatur, id est ante quinque ultimos Februarii mensis dies, idque *bissexturn* censuit nominandum.

C. Cæsar: Gaius (Julius) Caesar.

statæ definitionis: “a standard calculation/limit”.

adnitente sibi...scriba: “with the support of (his) secretary Marcus Flavius”, literally “with Flavius supporting him”, an *ablative absolute*.

initurus: “prior to entering on/embarking upon”, a *future participle*.

factum est ut: “it happened/came about that...”

lunaris annus: “the moon’s course/circuit”.

in zodiaci circumitione: “in/while going around the zodiac”, i.e. moving through the positions of the constellations in the zodiac.

hoc...colligendus est: “must be assembled from that number of days”; *colligendus* is a *gerundive* form, implying necessity (“needing to be assembled”).

putat dictum (esse): “thinks (it was) named”; Macrobius is giving one of the possible etymologies for the word *annus* here.

observationi veteri: “to the old custom(ary calendar)”.

ne quadrans deesset: “so that the quarter(-day) should not be lacking”.

intercalarent: “insert (into the calendar)”.

E BÆDÆ HISTORIĀ ECCLESIAICĀ GENTIS ANGLORUM LIB. IV CAP.XXIV

In huius monasterio abbatissæ fuit frater quidam divinā gratiā specialiter insignis, quia carmina religioni et pietati apta facere solebat; ita ut quicquid ex divinis literis per interpretes disceret, hoc ipse post pusillum verbis poeticis maximā suavitate et compunctione compositis, in suā, id est, Anglorum linguā proferret...

Namque ipse non ab hominibus, neque per hominem institutus canendi artem didicit: sed divinitus adiutus gratis canendi donum accepit. Unde nil unquam frivoli et supervacui poematis facere potuit; sed ea tantummodo quæ ad religionem pertinent. religiosas eius linguam decebant. Siquidem in habitu sæculari usque ad tempora provectioris ætatis constitutus nil carminum aliquando didicerat. Unde nonnumquam in convivio, cum esset lætitiæ causā decretum ut omnes per ordinem cantare deberent ille ubi adpropinquare sibi citharam cernebat, surgebat a mediā coenā et egressus suam domum repetebat.

Quod dum tempore quodam faceret et relictā domo convivii egressus esset ad stabula iumentorum quorum ei custodia nocte illa erat delegata, ibique horā competenti membra dedisset sopori, adstitit ei quidam per somnium, eumque salutans, ac suo appellans nomine: “Cædmon” inquit, “canta mihi aliquid.” At ille respondens, “Nescio” inquit, “cantare: nam et ideo de convivio egressus huc secessi, quia cantare non poteram.” Rursum ille qui cum eo loquebatur, “Attamen” ait, “mihi cantare habes,” “Quid” inquit, “debeo cantare?” At ille, “Cantā” inquit “principium creaturorum!” Quo accepto responso, statim ipse coepit cantare in laudem Dei Conditoris versus, quos nunquam audierat, quorum iste est sensus;

Nunc laudare debemus auctorem regni cælestis, potentiam creatoris et consilium illius, facta Patris gloriæ; quomodo ille, cum sit æternus Deus, omnium miraculorum auctor extitit; qui primo filiis hominum cælum pro culmine tecti dehinc terram custos humani generis omnipotens creavit.

Nu scylun hergan hefænricæs uard
metudæs mæcti end his modgidanc
uerc uuldurfadur sue he uundra gihuæs
eci dryctin or astelidæ
he ærist scop ælda barnum
heben til hrofe haleg scepem
tha middungeard moncynnæs uard
eci dryctin æfter tiadæ
firum foldu frea allmectig

Hic est sensus, non autem ordo ipse verborum quæ dormiens ille canebat: neque enim possunt carmina, quamvis optime composita ex aliā in aliam linguam ad verbum sine detrimento sui decoris at dignitatis transferri. Exsurgens autem a somno, cuncta quæ dormiens cantaverat memoriter retinuit, et eis mox plura in eundem modum verba Deo digni carminis adiunxit.

Veniensque mane ad villicum qui sibi præerat, quid doni percepisset indicavit, atque ad abbatissam perductus, iussus est, multis doctioribus viris præsentibus, indicare somnium et dicere carmen, ut universorum iudicio quid vel unde esset quod referebat, probaretur. Visumque est omnibus, cælestam ei a Domino concessam esse gratiam.

Religioni...pietati: both in dative case after **apta**

Divinitus: an adverb ‘by divine influence’

Poematis: This is a Greek genitive case ending.

Provectioris: comparative of *provectus* in genitive case ‘advanced’

Relictā domo convivii: ablative absolute, ‘the house of feasting having been left’

rursum: again

mihi cantare habes: ‘You have to sing to me.’ This is not classical Latin.

Quo accepto responso: ablative absolute ‘which answer having been received’

versus: fourth declension plural, 'lines of poetry' or 'verses'

'Nunc laudare....creavit': in some manuscripts the Old English form of these nine lines of poetry has been used. They are therefore the oldest surviving lines of English poetry.

exstitit: from **exsto**, translate as 'was' or 'is known as'

primo: first

quamvis optime composita: **composita** agrees with **carmina**, 'however well composed'

transferri: passive infinitive of **transfero**, follows **possunt** 'can be translated'

eis: 'to these (lines)'

eundem modo: 'in the same measure', i.e. the same style of poetry

Deo digni carminis: **dignus** takes the ablative. 'of a song worthy of God'

Quid doni: translate as 'what gift'

Multis doctoribus viris praesentibus: ablative absolute 'in the presence of many learned men'

from RES GESTÆ DIVI AUGUSTI

3. Bella terrā et mari civilia externaque toto in orbe terrarum saepe gessi, victorque omnibus veniam petentibus civibus peperci. Externas gentes, quibus tuto ignosci potuit, conservare quam excidere malui. Millia civium Romanorum sub sacramento meo fuerunt circiter quingenta. Ex quibus deduxi in colonias aut remisi in municipia sua stipendis emeritis milia aliquanto plura quam trecenta, et iis omnibus agros adsignavi aut pecuniam pro praemiis militiae dedi. Naves cepi sescentas praeter eas, si quae minores quam triremes fuerunt.

gestæ, gessi: *from gero*

peperci: *from parco*

tuto: (adverb) safely

quam: rather than

sub sacramento meo: under oath to Augustus,

millia ... circiter quingenta: about 500 000

stipendis emeritis: after their military service

millia aliquanta plura quam trecenta: rather more than 300 000

pro praemiis militiae: as a reward for military service

8. Patriciorum numerum auxi, consul quintum iussu populi et senatūs. Senatum ter legi et in consulatu sexto censum populi conlega M. Agrippa egi. Lustrum post annum alterum et quadragensimum feci, quo lustrum civium Romanorum censa sunt capita quadragiens centum millia et sexaginta tria millia. Tum iterum consulari cum imperio lustrum solus feci C. Censorino et C. Asinio cos., quo lustrum censa sunt civium Romanorum capita quadragiens centum millia et ducenta triginta tria millia. Et tertium consulari cum imperio lustrum conlegā Tib. Caesare filio meo feci Sex. Pompeio et Sex. Appuleio cos., quo lustrum censa sunt civium Romanorum capitum quadragiens centum milia et nongenta triginta et septem milia. Legibus novis me auctore latis multa exempla maiorum exolescentia iam ex nostro saeculo reduxi et ipse multarum rerum exempla imitanda posteris tradidi.

auxi: from **augeo**

consul quintum: as consul for the fifth time, likewise wherever **consul + ordinal number** occurs

legi: here means 'revised the roll of the senate'

censum ... egi: I conducted a census

lustrum: a purificatory sacrifice on behalf of the whole people supposed to be conducted by censors at the end of their term of office

quadragiens centum millia et sexaginta tria millia: 4 063 000

cos.: consulibus

quadragiens centum millia et ducenta triginta tria millia: 4, 233 000

tertium: thirdly

quadragiens centum millia et nongenta triginta et septem millia: 4 937 000

13. Ianum Quirinum, quem clausum esse maiores nostri voluerant cum per totum imperium populi Romani terrā marique esset parta victoriis pax, cum, priusquam nascerer, a conditā urbe bis omnino clausum fuisse prodatur memoriae, ter me principe senatus claudendum esse censuit.

maiores nostri: our ancestors

parta: from **pario** here ‘obtained, secured’

prodatur memoriae: tradition records (lit. it is handed to memory)

me principe: ablative absolute ‘when I was leading citizen’

15. Plebei Romanæ viritim HS trecenos numeravi ex testamento patris mei et nomine meo HS quadringenos ex bellorum manubiis consul quintum dedi, iterum autem in consulatu decimo ex patrimonio meo HS quadringenos congiari viritim pernumeravi, et consul undecimum duodecim frumentationes frumento privatim coempto emensus sum, et tribunicia potestate duodecimum quadringenos nummos tertium viritim dedi. Quae mea congiaria pervenerunt ad hominum milia numquam minus quinquaginta et ducenta. Tribuniciae potestatis duodevicesimum, consul XII, trecentis et viginti millibus plebis urbanæ sexagenos denarios viritim dedi. Et colonis militum meorum consul quintum ex manubiis viritim milia nummum singula dedi; acceperunt id triumphale congiarium in colonis hominum circiter centum et viginti milia. Consul tertium decimum sexagenos denarios plebei quae tum frumentum publicum accipiebat dedi; ea milia hominum paullo plura quam ducenta fuerunt.

HS: sesterces

numeravi: here ‘I paid’

patris mei: referring to his adoptive father, Julius Cæsar

ex bellorum manubiis: from the booty of wars

congiari: as a largesse

frumento ... coempto: ablative absolute, ‘grain having been bought’ (I bought grain and ...)

emensus: from **emetior** here ‘measured out, distributed’

tertium: for the third time

quinquaginta et ducenta: 250 000

trecentis et viginti millibus plebis urbanæ: to 320 000 of the plebs of the city of Rome

centum et viginti millia: 120 000 This is the subject of **acciperunt**

triumphale: at the time of my triumph

millia hominum paullo plura quam ducenta: a few more than 200 000 persons

20 Capitolium et Pompeium theatrum utrumque opus impensā grandi refeci sine ullā inscriptione nominis mei. Rivos aquarum compluribus locis vetustate labentes refeci, et aquam quae Marcia appellatur duplicavi fonte novo in rivum eius inmisso. Forum Julium et basilicam quæ fuit inter ædem Castoris et ædem Saturni, coepta profligataque opera a patre meo, perfeci et eandem basilicam consumptam incendio, ampliato eius solo, sub titulo nominis filiorum meorum incohavi, et, si vivus non perfecissem, perfici ab heredibus meis iussi. Duo et octoginta templa deum in urbe consul sextum ex auctoritate senatūs refeci nullo prætermisso quod eo tempore refici debebat. Consul septimum viam Flaminiam ab urbe Ariminum refeci pontesque omnes præter Mulvium et Minucium.

rivos: here ‘artificial watercourses’

fonte novo ... inmisso: ablative absolute, ‘a new spring having been placed in...’

ampliato ... solo: ablative absolute, ‘its site having been increased’

nullo prætermisso: ablative absolute, ‘none having been neglected’